

İÇİMİZDEKİ ERMENİ
(1915-2015)

© 2015, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Nisan 2015, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 3 000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Emre Taylan

Düzeltili: Aylin Samancı, Ebru Aydın

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek, M. Atahan Sıralar

Kapak görseli: Selçuk Demirel

Kapak uygulama: Utku Lomlu / Lom Tasarım (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Arı Matbaası

Davutpaşa Cad. Emintaş Kâzım Dinçol San. Sit. No: 81/39, Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 26699

ISBN 978-975-07-2537-1

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

İÇİMİZDEKİ ERMENİ (1915-2015)

Hazırlayan

Yiğit Bener

DERLEME

♥can

Hrant Dink'in anısına

İçindekiler

Önsöz	11
<i>Hrant İçin</i> Murathan Mungan	17
<i>Talat Paşa'nın Savunmasıdır</i> Hüsnü Arkan	25
<i>Tarih, Coğrafya, İçimizdeki ve Dışımızdaki Ermeniler</i> Karin Karakaşlı	29
<i>Birbirini İnsanlık Dışı Yitirdikçe</i> Selim İleri	39
<i>İstiklâl Kırlardadır</i> Mine Sögüt	41
<i>Konu Komşu</i> Enis Batur	45
<i>Ermeni Kuşları</i> Vivet Kanetti	49
<i>1915 Evet, Soykırım</i> Ferit Edgü	55
<i>Yalan Yorgunluğu</i> Ece Temelkuran	57
<i>Üç Yüz</i> Selim Temo	59
<i>Kerem ile Ash'ın Yeniden Okumak</i> Beşir Ayvazoğlu	67
<i>"Mutlu" Bir Gün</i> Birsen Ferahlı	75
<i>Yüzyıllık Arsızlık</i> Akif Kurtuluş	85
<i>Eve Girmeyen Jaklin</i> Sema Kaygusuz	89
<i>Ah Manuşyan</i> Ahmet Telli	97
<i>Hayat Dediğin Nedir ki!</i> Nemika Tuğcu	99
<i>Sarnisli Awedis</i> Şeyhmus Diken	109
<i>Ermenilerle Tanışıklık (Aşinalıklar)</i> Adalet Ağaoğlu	113

<i>Salonda Gezinen Hayalet</i> Murat Uyrkulak	123
<i>Anılarımdaki Ermeni: İçeriye Bakmanın Sarsıntısı...</i>	
Ayşe Sarısayın	127
<i>Ayakkabısı Var Tabanı Delik...</i> Adnan Binyazar	135
<i>Zeytun, Dönüş</i> Bejan Matur	147
<i>Saroyan'a Ağıt</i> Bejan Matur	150
<i>Canımın Ilgınında Esen Bir Yel Gibiydi Orada Zaman</i>	
Feridun Andaç	155
<i>Benden Önce Sen</i> Asuman Susam	165
<i>Koro</i> Ahmet Tulgar	173
<i>Onlar Her Zaman Bilirlerdi</i> Oya Baydar	181
<i>"Bahçelerimiz Bize Niye Ecnebi?"</i> Murat Yalçın	187
<i>Bir Anadolu Gezisi</i> Şebnem İşigüzel	193
<i>Sonra</i> Hakan Günday	197
<i>Define</i> Müge İplikçi	207
<i>Babamın Adı</i> Behçet Çelik	213
<i>Buzlar ve Fotoğraflar</i> Gülayşe Koçak	223
<i>Sır</i> Murat Gülsoy	229
<i>Adsız</i> Irmak Zileli	245
<i>"Biz" Kimiz, "Ecdadımız" Kim?</i> Yiğit Bener	253

Önsöz

Ermeni yurttaşlarımızın yüz binlercesinin ölümüne ve sağ kalanların ezici çoğunluğunun da atalarının yüzyıllardır yaşadıkları yurtlarından sürülmesine neden olan "1915 Olayları"nın üzerinden tam yüz yıl geçti.

"Ermeni meselesi" nicedir her yılın nisan ayında gündeme gelerek hummalı tartışmalara yol açıyor. Gelgelelim bu tartışmalar genellikle siyasi temelde ve milliyetçi bir söylem içinde geliyor, esas olarak da 24 Nisan 1915'te İstanbul'daki Ermeni aydınlarının tutuklanmasıyla başlayan sürecin "tehcir" olarak mı yoksa "soykırım" olarak mı nitelendirileceği sorununa kilitleniyor. Sonuçta işin insani ve toplumsal boyutu ne yazık ki hep gölgede kalıyor.

Daha da ötesi, *dünkü* sorunu *bugün* tartışırken son derece hoyrat ve rencide edici bir dil kullanılması, hatta o dönemki tutumları haklı çıkarmaya çalışırken düpedüz nefret söylemine başvurulması, bu vesileyle şoven-milliyetçi ilkeliklerin kışkırtılması, yüz yıl önce yaşananları aşmamızı sağlamak şöyle dursun, 1915'te öldürülen ya da bu topraklardan sürülenlerin torunları ile kalanların torunları arasında uygar bir diyalogu olanaksız kılarak *geleceğe* taşınacak yeni düşmanlıklar bile üretiyor.

Oysa ortak tarihlerinin bu kırılma noktasına kadar Anadolu'nun tüm halkları yüzlerce yıl yan yana ya da iç içe ama mutlaka etkileşim içinde, bazen birbirlerine sırt çevirseler de çoğu kez sırt sırta vererek yaşadılar.

Yüz yıl gibi uzun bir süre önce yaşananların bugün hâlâ milliyetçi ve çatışmacı bir perspektiften ele alınması, bütünüyle

insanlık dışı bir çılgınlık olan Birinci Dünya Savaşı'nın, yani tüm gezegende yirmi milyon insanı yok eden, ülkeleri yakıp yıkan, tüm halkları perişan eden, savaşa katılan ülkelerden hiçbirinin "haklı taraf" olmadığı, yani savunulacak hiçbir yönü olmayan bir emperyalist talan ve milliyetçi katliam savaşının yıkıcı etkilerini bugünlere kadar taşımakta, o dönem insanları cepheye sürmek için üretilen şoven nefretle yeni kuşakları da zehirlemektedir.

Mesele artık yüz yıl öncesinde kalmış bir "büyük felaketi" değerlendirmekten ve "1915" in hangi siyasi ya da hukuki terimlerle niteleneceği sorunu olmaktan çıkmış, bugünkü değerlerimizin ne olduğunun sorgulanmasına ve yarınımızı nasıl inşa edeceğimizi tayin etme sorununa dönüşmüştür.

Aynı yurdu paylaşan halkların ortak tarihinin bu şekilde kesinti uğraması, hiçbir toplumun kolay kolay altından kalkamayacağı derinlikte bir sarsıntıdır. "1915" e giden sürecin ve "1915" in insanların yüreklerinde açtığı yaraları ve kuşaktan kuşağa işlemeye devam eden acıları görmezden gelerek; bunu dile getirenlerin sesine kulağımızı tıkayarak; bu felaketin uzun zamana yayılan toplumsal sonuçlarını unutarak, unutturarak, geçiştirerek; işlenen suçların üstünü örterek, hafifseyerek, hele mazeret üretip savunarak ya da kurbanları suçlayarak; başka bir deyişle soruna milliyetçi ideolojinin gözlüklerinden bakarak bu sarsıntıyı atlatmak olanaksızdır.

Bu sarsıntıdan yüz yıl sonra hâlâ hukuki/siyasi "niteleme" eksenli ağır dalaşlarında takılıp kalmış olmamız, bu topraklarda geçmişte yaşamış ve hâlâ yaşamakta olan tüm halkların belleklerine -farklı biçimlerde de olsa- adeta dağlanmış olan bu korkunç sarsıntıyı atlatmakta ve yaraları sarmakta ne derece başarısız olduğumuzun kanıtı değil midir?

"1915" te yaşananlarla ve işlenen tüm suçlarla layıkıyla yüzleşmek şöyle dursun, biz özünde hâlâ cesetler üzerinde tepiniyoruz; çünkü aradan yüz yıl geçtiği halde o süreçte ölen insanlarımızın sembolik bir mezarları dahi yok.

"1915" i nasıl nitelersek niteleyelim, uygar bir toplum olabilmemenin ilk koşullarından biri ölümlerini gömmek değil midir? Neden ve nasıl öldükleri meselesinin ötesinde ve etnik kökenlerinden ya da dinlerinden bağımsız olarak, 1915' te ölen yurttaşlarımıza karşı bu asgari insani görevi bile yerine getireme-

miş olmanın haklı bir mazereti olabilir mi? Hele aynı tarihte savaş gemileriyle ülkeyi işgale gelip Çanakkale' de ölen dönemin "düşman askerleri" ne dahi anıtmezar dikmişken ve orada her yıl resmî törenler düzenlenirken...

"1915" in üzerinden koca bir yüzyıl geçtiğine göre, artık öncelikle Türk ya da Ermeni değil, önce *insan* olduğumuzu hatırlamanın, özellikle de dilimizi nefret söyleminden ve milliyetçiliğin o öfkeli heyecanlarından arındırmanın zamanı gelmedi mi?

Zaten yüz yıl önce yaşananlara ortak bir insani açıdan bakmayı başarabildiğimiz gün, "niteleme" meselesinin ve milliyetçi temelli karşılıklı suçlamaların ne kadar anlamsız olduğu kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Çünkü ölen ya da yurtlarından sürülen insanlar için ya da beşeri mirasının, tarihi/kültürel/maddi zenginliğinin önemli bir bölümünü bir anda yitiren bir ülkede yaşamaya devam edenler açısından, başka bir deyişle siyasi/ideolojik gözlükleri atıp "1915" e insani ve toplumsal sonuçları açısından baktığımızda, "tehcir" ve "soykırım" arasında özünde hiçbir fark yoktur.

Sonuçta gerekçesi ve nitelemesi ne olursa olsun, "1915" te yalnızca insanlar yaşamlarını yitirmediler, yalnızca bu topraklarda yaşayan insanlarımızın önemli bir kısmını, onların bu ülkeye kattıklarını, taşıyıcısı oldukları tarihî ve kültürel mirası, bu toprakların özgün tarihine anlam katan ve birbirinden beslenen kültürel çeşitliliğin zenginliğini yitirmedik... Bunlarla birlikte, aynı yurdu paylaşan kadim halkların kader birliğinden oluşan ortak benliğimizi, belleğimizi, daha da önemlisi, aslında insanlığımızın bir parçasını yitirdik.

Can Yayınları'nın bu ülkenin önde gelen edebiyatçılarına, burnumuzun dibinde ya da uzaklarda, belleklerimizde, düşlerimizde ya da düşlelerimizde, ola ki karabasanlarımızda ama bir şekilde hâlâ "içimizde" yaşamaya devam eden Ermenileri konu alan metinlerini bir anı kitapta, yani ortak bir tanıklıkta buluşturmayı hedefleyen *İçimizdeki Ermeni (1915-2015)* başlıklı bu kitap projesinin çıkış noktasında, meselenin işte bu insani boyutu var. "İnsana dair" olanı dile getirmek, görünür kılmak, hissettirmek, düşündürmek, belleğe işlemek açısından en güçlü kozlara sahip uğraşlardan birinin edebiyat olduğu bilinci var.

Amacımız "1915" in yüzüncü yılında tartışmanın odağına "insan" ı oturtmaya, sakatlanmış belleğimizi sağaltmaya, yitir-

diğimiz “ortak kader” duygusuna yeniden kavuşma çabasına mütevazi bir katkı sunmak...

Bu kitabı işte bu nedenle, söz konusu insani yaklaşımı ve ortak belleğimizi simgeleyen, belirli bir kökene sahip olmanın ötesinde, her şeyden önce insan, dahası aynı yeri yurdu paylaşan insanlar olduğumuzu bize hatırlatan ve olasılıkla tam da bu nedenle öldürülen Hrant Dink’in anısına ithaf ediyoruz.

Bu projeyi hazırlarken, katkılarını rica ettiğimiz yazar dostlarımız arasında dünya görüşü ya da siyasi tercih ayırımı gözetmedik ve onlardan “1915”in nasıl nitelenmesi gerektiğine dair siyasi bir değerlendirme kaleme almalarını talep etmedik: Siyasi tutum beyan edip etmemek her yazarın kendi takdiridir. Ortak bir metne imza atmalarını da istemedik; çünkü her biri ayrı kültürel/düşünsel birikime, bakış açısına sahip olan ve bunu ifade etmek için kendi dilini, üslubunu geliştirmiş yazarları tek bir ortak metnin indirgeyici sınırlarına hapsederek özgün katkıların çeşitliliğinden ve zenginliğinden kendimizi mahrum etmek gibi bir düşüncemiz asla olmadı.

Dahası, bu projede yer almayı kabul eden değerli yazarlar, katkılarının somut içeriğini tamamen kendileri belirledi: Dileyen “içimizdeki” Ermeni’yi konu alan şiirler, öyküler, anlatılar, anılar kaleme aldı, kimisi yakın zamanda yayımlanan romanından bir bölüm sundu, arzu eden de “1915”le ilgili görüşlerini açıkladı.

Dolayısıyla bu projede metinleri yer alan yazarlar, “1915” konusunda dar anlamda ortak bir siyasi beyanda bulunmuş ya da belirli bir nitelemede ittifak etmiş değiller. Öte yandan, ülkenin farklı kuşaklardan yazarlarının, “içimizdeki” Ermeni’den söz eden metinlerini “1915”in yüzüncü yılında ortak bir kitapta buluşturmalarının güncel güç kavgalarının ötesine taşan siyasi bir anlamı olduğu açıktır.

Bu projeye katkıda bulunan edebiyatçılar olarak bizler, 1915’te siyasi bir karar bu topraklardan sürülen ve yok edilen Ermeni yurttaşlarımızın anısına hep birlikte sahip çıkıyoruz. Ermenilerin *dün* bu ortak yurdumuzda var olduklarına, *bugün* hâlâ içimizde var olmaya devam ettiklerine ve bu ülkenin geleceğinde *yarın* da var olmaya devam edeceklerine, yani bu ülkenin hem harcında hem geleceğinde Ermenilerin varlığına hep

birlikte ama kendi özgün yaklaşımımızla tanıklık ediyoruz. Bu kitaba katkıda bulunan yazarların kişisel birikimlerinin de bir parçası olduğunu belirttiğimiz Ermeni varlığı ve kültürünün izlerinin toplumsal bellekten silinmesine asla razı olmadığımızı dillendiriyoruz.

Böylece niteleme meselesinin çok ötesinde, yani ister “soykırım” ya da “tehcir”, ister “etnik temizlik” ya da “insanlık suçu”, “katliam” ya da “mukatele”, nasıl nitelendirilirse nitelendirilsin, esas olarak “1915”in özüne ve doğurduğu tüm sonuçlara temel den itirazımızı ilan ediyoruz.

Bugün “1915”in hâlâ nefret söylemiyle tartışılması, yüz yıllar boyu aynı ülkeyi paylaşan kadim halklar arasına saplanmış zehirli bir hançerdir. “1915”in yüzüncü yılında artık bu hançeri çıkarmanın, ortak bir insani vicdanda buluşmanın zamanı gelmiş, geçmektedir.

Kendi adıma söylemem gerekirse, böyle bir çaba içinde yer almayı tüm insanlığa; bu topraklarda yaşanan tüm savaşlarda ve her türden milliyetçi cinnet sonucunda yitirdiğimiz her milletten, kökenden, yaştan, cinsiyetten, ırktan, dilden, dinden, düşünmeden insanımıza; 1915’te yitirdiğimiz Ermeni yurttaşlarımızın anısına ve onların dünyanın dört bir tarafına yayılmış torunlarına, Ermeni kardeşlerimize; 1915’te talimatlara karşı gelerek Ermeni yurttaşlarını tehcir etmeyi reddeden Kütahya mutasarrıfı şair Faik Ali Ozansoy gibi Osmanlı idarecilerine; Ermeni komşularını katliamdan korumaya çalışan sıradan yurttaşlarımıza; bu meseleyle yüz yıl sonra hâlâ siyasi temelde pompalanan nefret, hedef gösterme, kışkırtma ve pervasız yalanlara dayalı propagandalar temelinde yüzleşmeyi hak etmeyen bu ülkenin tüm insanlarına; 1915’te öldürülen ya da yurtlarını terk etmek zorunda bırakılan meslektaşlarımız Krikor Zohrab, Rupen Zartaryan, Zabel Yesayan, Dikran Gamsaragan, Yervant Odyan ve niceleri gibi bu ülkenin Ermeni yazarlarına; İttihatçı dostlarının Ermeni politikalarını “*emsalsiz zulüm ve cinayet*” olarak niteleyen ve Cavit Bey’e yazdığı mektupta, “*Ben kendi hayatımla bu fena ve çirkin şeyi ödeyebilsem öderdim. Fakat benim hayatım nedir ki?*” diyebilen meslektaşımız Halide Edib’e ve daha 1908’de, “*Hıristiyan vatandaşlarımız ile kardeşlik akdetmek bizi onlara esir etmek değil, bu esareti tertip eden hilelerden kurtarmak demektir,*” diyerek kardeşliği savunan bir diğer

meslektaşımız Ahmed Mithat Efendi'ye; bizleri onurlandırarak çağrımızı kabul eden ve bu projemize katkı sunan tüm yazar dostlarıma ve 1915'in yaralarını sarmak için elinden geleni yaparken İstanbul'un göbeğinde güpegündüz vurularak öldürülen "1915'in son kurbanı" sevgili Hrant Dink' in anısına, ailesine ve dostlarına borç bilirim.

Can Yayınları adına,
Proje Koordinatörü Yiğit Bener

HRANT İÇİN

Murathan Mungan

Hrant Dink'in öldürülmesinin sekizinci yılı nedeniyle 19 Ocak 2015'te yapılan anmadaki konuşma metni:

Merhaba arkadaşlar, Hrant Dink'in değerli ailesi ve dostları, hakikat ve adaleti kıymet bilenler, hepimizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

Sekiz yıldır her 19 Ocak'ta olduğu gibi, bugün gene burada Hrant Dink için toplanmış bulunuyoruz. Ölümünden sonra milyonlarca kalbin evladı olan Hrant Dink için... 2007 yılında onun öldürülmesinin hemen ardından yazdığım "Cinayetin Arkasındaki En Büyük Örgüt" başlıklı yazım şöyle başlıyor:

"Söylenecek sözün çokluğu bazen insanı dilsiz bırakır. Tıkanır, kalırsınız. Haklılığın suskunluğu, diğer suskunluklara benzemez; düğümü zor çözülür. (...) Tek başına zaten yeterince trajik ve yaralayıcı olan bu ölüm, aynı zamanda yakın tarihi ürperterek çağıştırdıkları, hafızadan geri çağırdıklarıyla da kavurucuydu. Her yeni ölüm, diğer ölümleri de ilk gün acısıyla diriltir. Kaç kitap yazarsanız yazın, bazen böyle dilsiz kalırsınız."

Bugün sözlerimi, o gün kaldığım yerden sürdüreceğim: Dilsizliğin her çeşidinin yaşandığı bu ülkede ölenler, öldürülenler, katledilenler biz onlardan sonra birkaç

rünmez olmuş şimdi yas. 100 yaşını eda etmiş, görmüş geçirmiş, anlatacak çok şeyi var ama gerek duymuyor.

Nasılsa kurduğu her cümle bir eşyaya çarpacak ve pufff diye yok olacak.

Adına konuşan bütün bu şeylerin içinde o; yüzyıllık sessizliğini koruyor. Bakışları öyle uzak.

Benim şimdi arkadaşımın adını hatırlamaya ihtiyacım var. Bir öykü yazılacaksa, belki sonra.

“BİZ” KİMİZ, “ECDADIMIZ” KİM?

Yiğit Bener

Nereden çıktı şu “Ermeni”? Nasıl girdi içimize? Ne zamandan beri?

Şu “sözde soykırım” lakırdılarından bu yana mı girdi içimize yoksa? Tersine de olabilir mi acaba? “Şu 1915 olmasaydı Ermenilerin kimliği ve varlık sebebi olmayacaktı!” bile diyenlerimiz yok mu?

Benzer başka soruları da son yıllarda sıklıkla duymuyor muyuz hep sağda solda? “Nereden çıktı bu Kürtler?” ya da “Nereden çıktı bu başörtüsü?” Hatta kimimiz de, “Nereden çıktı bu Aleviler?” ya da “Nereden çıktı bu Gezi gençliği?” demiyor mu? Yarın belki, “Nereden çıktı bu komünistler, devrimciler?” bile denecektir, kim bilir?

Acaba neden bu soruları hep öfkeli bir ses tonuyla ve içten pazarlıklı mı yoksa samimi mi olduğu belirsiz bir şaşkınlıkla sorarız? “Yoktu bunlar eskiden” mi demeye getiriyoruz acaba? Yoksa aslında: “Bu bize böyle öğretilmemiştii mi” dememiz gerek? Yani etle tırnak gibi olduğumuz Kürtlerimiz Kürtçe konuşmakta inat etmezken, Ermeniler “Millet-i Sadıka” iken, Aleviler köylerinde gözden ırak Cem ederken, başörtüsünü sadece ninelerimiz takarken, komünistlik geçici bir gençlik hevesiyken, gençlerimiz internette gezip parklarda haytalık yapmak yerine bayramlarda büyüklerinin elini öperken,

yani "eskiden", ecdadımız zamanında tarihte eşi görülmemiş bir hoşgörü içinde kardeşçe, düzen ve intizam içinde yaşamıyor muyduk?

O mazide kalmış "altın çağda" yaşarken, yani bizi sevmeyen ve yıkmak, bölmek, parçalamak isteyen dış güçler aramıza nifak sokmadan ve aramızdan bazılarını kandırıp hain emellerine alet etmeden önce, herkes halden memnun ve mesut, ortalık güllük gülistanlık, asayiş de berkemal değil miydi? Nereden çıktı şimdi bu farklı kimlikler, ayrılar gayrılar, tarihten husumet çıkarılmalar? Neden durup dururken huzurumuzu kaçırıyorlar? Neden bizi sevmeyen "dış güçler" ve onların satılmış maşaları "sözde soykırım" iddialarıyla bize ve ecdadımıza leke sürmeye çalışıyorlar? Öfkelenmekte haksız mıyız? Asıl suçlu hep başkaları değil mi?

Gerçi, kim kime, kimin kime karşı işlediği varsayılan hangi suç için leke sürmek istiyor? Leke mi sürmek istiyor gerçekten?

Sahi, "biz" kimiz? Ve "ecdadımız" kim?

"Osmanlı Ermenilerine 1915'te soykırım yapıldı," dendiğinde neden kendimizi "hakarete uğramış" ya da "suçlanmış" hissediyoruz? Neden hemen, "Ecdadımıza laf ettirmeyiz!" diye haykırıyoruz?

Sonuçta, Osmanlı Ermenileri de tıpkı Osmanlı Rumları, Yahudileri, Levantenleri, Süryanileri, Keldanileri gibi bu ülkenin vatandaşı değil miydi? Onlar da "ecdadımız" sayılmaz mı? Ecdadımızın bir kısmına "birileri" (her kim olursa) bir kötülük yapmışsa, bunun hesabını hep beraber sormamız gerekmez mi? Yoksa gayrimüslimler "bizden" sayılmaz mı?

Oysa bugünkü anayasamızın 66. Maddesi'nde: "*Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür*" ibaresi yer aldığına göre, Ermeni vatandaşlarımız da "Türk" sayılmıyor mu? Bizim kadar bu ülkenin vatandaşı olan Er-

menilerin ne söyleyeceklerini hiç dikkate almadan bu ülkenin tarihini tek taraflı olarak yazmaya hakkımız var mı?

Kaldı ki, eğer ecdada laf etmek kötüyse, "1915" gündeme gelir gelmez adeta refleks olarak "ama Ermeniler de ihanet etmişti ve asıl katliamı onlar yaptı" benzeri cümleler sıraladığımızda, bu sefer Ermeni vatandaşlarımızın ecdadına leke sürmüş olmuyor muyuz?

"Ecdat" kabul ettiklerimiz, bu topraklarda yaşamış olan onca insandan sadece "Müslüman" dininden olanlar mıdır? Hristiyan oldukları için Gagavuz Türklerini bile "ecdad" kategorisine almamalı mıyız? Yoksa biz vatandaşları arasında dini temelde ayırım yapan bir devlette yaşayan gayri medeni bir toplum muyuz?

Gelgelelim, "ecdad" tanımını sırf Müslümanlarla sınırlı tutmak, tarihimizle ilgili her sorunu çözer mi?

Örneğin hem Pir Sultan Abdal'ı hem de onu astıran Hızır Paşa'yı ya da Yavuz Sultan Selim döneminde "tehcir edilen" Alevileri ecdadımız olarak görmeli miyiz, yoksa aralarında tercih mi yapmalıyız? Tercih yapacaksak neye göre yapacağız? Yoksa "biz" üstüne üstlük bir de mezhepçi miyiz? (*Yeri gelmişken, Pir Sultan'ın şiirlerini besteleyen ozan Ruhi Su'yu ne yapacağız? Hem Ermeni kökenli hem de beynelmilel komünist -ve Allah bilir ateist!- olmasına karşın, aynı zamanda Yunus Emre ve Karacaoğlan'ın şiirlerini de bestelemiş olması onun ileride "ecdad" kategorisine alınmasını sağlayabilir mi?)*

Acaba "ecdad" tanımını daha da daraltıp salt Sünni Müslümanlarla sınırlı tutsak sorun hallolur mu?

O zaman da hem Sultan II. Beyazıt'ı hem de Cem Sultan'ı, hem Kanuni Sultan Süleyman'ı hem de Şehzade Mustafa'yı ecdadımız saymak sıkıntı yaratmaz mı? Birileri çıkıp: "*Sizin ecdadımız iktidar için öz oğlunu ya da kardeşlerini boğdurtacak kadar gözü dönmüş insanlardan oluşuyormuş ve öz kardeşiyle taht kavgası uğruna gâvurlarla işbirliği yapmaktan çekinmiyorlarmış,*" derse ne yaparız?

Ya Osmanlı Arapları? Sünni Müslüman oldukları halde Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz emperyalizmiyle bir olup bizi "arkadan" hançerledikleri öğretilmedi mi bize? Gerçi buna rağmen onlarla sonradan kardeş olduk ama acaba onları da önceden tehcir etmeyi akıl etseydik, Güney Cephesi'nde zafer kazanarak petrol bölgesini elimizde tutmayı başarabilir miydik? Keşke bunu yapsa mıydık?

Acaba sadece hem Müslüman hem de safkan Türk olanları mı "ecdat" olarak görmeliyiz? İyi de, hiçbirinin anası Türk olmayan Osmanlı padişahlarımızı ecdat saymayacak mıyız? Hem, "ecdat" tanımını bu derece daraltırsak, "Müslümanlığa geçmeden önceki Türklerin ecdadımız olamayacağı" gibi saçma bir durumla karşılaşmaz mıyız? Ya kendini bugün Türk olarak tanımlayan ama kökeni örneğin Arnavut, Çerkez, Pomak, Boşnak, Laz, Arap vb. olan insanlarımız? Onlar, atalarını "ecdadımız" olarak kabul ettiremeyecekler mi?

Yoksa tüm vatandaşlarımızın "eşit" olduklarını ilan ederken yalan mı söylüyoruz? Bazılarımız bu ülkede diğerlerinden daha eşit, herkesten daha fazla "Türk" mü gerçekten? "Anayasal vatandaşlık" bir aldatmaca mı ve biz aslında düpedüz ırk ayrımı gözeten bir "ırk devleti" miyiz?

Zaten bir de Kürtler yaşamıyor mu bu ülkede? Peki, onların ataları "ecdadımız" sayılmalı mıdır? Örneğin Şeyh Sait ve yandaşları ya da Dersimli Kürtler ecdadımıza dahil mi? "Dahil edemeyiz," dersek, bu sefer onları ısrarla ecdadı olarak görenleri, torunlarını ne yapacağız? Onları da "tehcir" edip vatanımızdan atmamız mı gerekecek? Sahi, acaba ecdadımız Kürtleri de tehcir etmiş olsaydı, cumhuriyet dönemindeki isyanlardan azat olur muyduk? Hatta bugün de "aralarında hainler ve teröristler var" gerekçesiyle tüm Kürtleri Kuzey Irak'a falan "tehcir" etsek, yerlerine de Ahıska Türklerini yerleştiresek, Kürt meselesi çözümlür mü? (*Yeri gelmişken, eğer "tehcir" doğru ve meşru*

bir yöntemse, keşke daha önceki dönemlerde de Rumları, Bulgarları, Sırpı, Boşnakları, dahası Macarları falan tehcir etmeyi akıl etseydik, Balkanlar'ı hâlâ elimizde tutuyor olabilir miydik?)

"Ecdat sıfatına hak kazanmak için asla devlete başkaldırmamış olmak gerek" mi demeliyiz acaba? En doğrusu bu mudur? Gelgelelim, böyle bir şart bile bazı sıkıntılar doğuramaz mı? Zulme ve istibdada direnmek kötü bir şey midir?

Zamanında devlete başkaldırmış olan kimi tarihî şahsiyetlere, örneğin Fatsalı ünlü eşkıya Hekimoğlu'na ya da Çakırcalı Mehmet Efe'ye geniş bir hoşgörüyle bakmıyor muyuz? Onları "bizden" sayarken, benzer gerekçelere devlete başkaldıran Muşlu fedai Arabo'yu sırf Ermeni olduğu için "hain" olarak damgalayabilir miyiz? Hekimoğlu'nun aynalı martinini, Çakırcalı'nın da yakacağı konakları dillendiren türkülerini hep bir ağızdan söylerken, Arabo için bestelenmiş "Zartir Lao" (Uyan Uyan) marşını elimizin tersiyle itmek adil olur mu? Biz çifte standartçı mıyız? (*Yeri gelmişken, Grup Yorum konserlerinde ya da Fenerbahçe tribünlerinde insanları coşturan "Zafer Yakında" marşının aslında "Zartir Lao"nun bir uyarlaması olduğunu öğrenince dudak bükmek yakışık alır mı?)*

Kaldı ki, İttihat ve Terakki'nin yöneticileri de bir dönem devlete ve Sultan Abdülhamit'e başkaldırmamışlar mıydı? Bu yüzden bazıları Fizan'a sürülmedi mi ya da Fransalara falan sığınmadı mı? İlk Jöntürk kongresi bir Fransız senatörün evinde toplanmadı mı? Yoksa İttihat ve Terakki de mi dış güçlerin ve emperyalizmin maşasıydı?

Acaba "devlete her başkaldırının değilse de, işi vatan hainliği mertebesine taşıyanların ecdat sayılamayacaklarını" söylemek işimizi kolaylaştırabilir mi?

Gerçi, tarihimizde en azından bir dönem ya da bir kesim tarafından "vatan haini" olarak damgalanmış o ka-

dar çok şahsiyet var ki, hangisi "ecdat" sayılacak? Örneğin bir dönemin "vatan haini" şair Nâzım Hikmet'i çocuklarımız ileride "ecdat" olarak kabul etmeliler mi? (*Vakti zamanında ona yaptığımız gibi, tüm komünistleri Moskova'ya tehcir etseydik, 1960 ve 70'lerin anarşi ve teröründen kurtulmuş olur muyduk? Bugün de tüm muhalifleri bir yerlere tehcir etsek sorunlarımız çözülür mü?*)

Hadi Nâzım Hikmet hem komünist hem de dinsizdi ama koskoca Padişah Sultan Vahdeddin, sırf cumhuriyeti kuranlar onu "vatan haini" olarak damgaladığı için "ecdat" olmaktan çıkmış sayılabilir mi? Talat Paşa hâlâ "ecdat" ise, yani Ermenileri "tehcir" eden, sonra da savaşı kaybederek koca imparatorluğu batıran kadronun başında yer alan, üstelik mütareke imzalanmadan bir hafta önce emperyalist Alman müttefikleriyle birlikte Berlin'e kaçan dönemin sadrazamı bir "kahramansa", Vahdeddin' in günahı ne?

Peki, Meclis-i Mebusan üyesiiken İttihatçıları eleştirdiği için sürgün edilen, daha sonra Milli Mücadele'ye katılan ve Lozan Antlaşması'nın altında imzası olan ama bu sefer Atatürk'le ters düşünce Fransa'ya kaçan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Eğitim Bakanı Dr. Rıza Nur "ecdat" mıdır?

Eski Başbakan Adnan Menderes ileride "ecdat" sayılabilecek midir ve eğer sayılacaksa, onu "vatan hainliğiyle" suçlayarak astıran dönemin darbeci Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel de aynı şekilde "ecdat" olarak anılabilecek mi? (*Yeri gelmişken, uzunca bir dönemin "vatan kurtarıcısı" Kenan Evren, artık darbeci olarak mahkûm edilip aponetleri söküldüğü için ileride "ecdat" olarak anılmayacak mı ve hakkın rahmetine kavuştuğunda diğer cumhurbaşkanları gibi resmî devlet töreniyle gömülmeyecek mi?*)

Bu ülkede Atatürk'ü bile "hain" olarak gören ve ecdattan saymak istemeyenler yok mu? Hiç kimseyi gönül rahatlığıyla tüm ulusun ecdadı olarak göremeyecek miyiz?

Kaldı ki, güncel siyasi tartışmalarda öteki kesim tarafından "vatan haini" olarak suçlanmayan kimse kalmadığına göre, yani madem bu ülkede herkes bir ötekinin "vatan haini", o zaman kimin "ecdat" olmaya hak kazandığını kim tayin edecek?

Öte yandan, bir vatanın bu kadar çok "haini" olabilir mi? Bu ülkede herkes öteki için "hainse", bu kavramın kendisinde bir sorun yok mu? Herkesi birden "tehcir" etsek huzura kavuşur muyuz?

Yoksa en iyisi siyasi tutumlarına bakmaksızın, bu topraklarda yaşamış herkesi ecdattan sayıp işin içinden sıyrılmak mıdır?

Gelgelelim, eğer hem 1913'ün Harbiye Nazırı Nâzım Paşa hem Babıâli Baskını'nda onu vurarak öldüren İttihatçı darbeci Yakub Cemil ecdadımızsa... Birincisini devirenler arasında yer alan, ikincisini de daha sonra idam ettiren İttihatçı darbeci önder Enver Paşa da ecdadımızsa... O halde, Enver Paşa'nın da düzenleyicileri arasında yer aldığı "Ermeni Tehciri" sırasında öldürülen Osmanlı Meclis-i Mebusan üyesi yazar Krikor Zohrab'a neden ayrımcılık yapalım? Onu neden "ecdadımız" olarak görme-yelim?

Başa dönecek olursak, Osmanlı Ermenileri ecdadımız sayılır mı sayılmaz mı?

Örneğin 1913'te koskoca imparatorluğun Hariciye nazırlığını yapmış olan Gabriel Noradunkyan'ın Ermeni olması, onun "ecdadımız" kategorisine dahil olmasına engel mi? "Biz" ırkçı mıyız?

Kaldı ki, Dolmabahçe ve Beylerbeyi saraylarını ya da Aynalıkavak Kasrı'nı turistlere gezdirip ecdadımızın görkemli tarihiyle övünürken, bunları ve benzeri birçok tarihî eseri, örneğin Valide Sultan ve Nusretiye camilerini ya da Selimiye ve Davutpaşa kışlalarını borçlu olduğumuz Balyan ailesinin mimarlarını sırf Ermeni oldukları için ecdattan saymamak tuhaf olmaz mı?

Kültür geleneklerimizle övünerek klasik Türk musikisine meftun olurken ve örneğin "Gamzedeyim Deva Bulmam" şarkısıyla ya da "Nasıl Nasıl Elden Gittin Ah" kantosuyla mest olurken, bu ve benzeri eserlerin Osmanlı Ermenisi bestecileri Tatyos Efendi'yi (Enserciyan) ya da Serkis Sucuyan'ı ecdattan saymamak olur mu?

Klasik Türk müziğinin birçok eserinin bugünlere kalmasını sağlayan ve adını taşıyan nota sisteminin mucidi, besteci Hamparsum Limonciyan'ı ecdadımız olarak görmeyecek miyiz? Sırf Ermeni olduğu için onu ecdattan saymazsak, hem ona bu nota sistemini sipariş veren Sultan III. Selim'in hem de Beşiktaş Mevlevihanesi'nde hocası olan besteci Hammamizâde İsmail Dede Efendi'nin kemiklerini sızlatmaz mıyız?

"Türkçenin Grameri" eserinin yazarı Reteos Krikoryan'a, Türk Dil Kurumu'nun ilk genel sekreteri ve Türkçe dilini konu alan onca eserin yazarı Agop (Martayan) Dilaçar'a, Türk dilinin ilk etimolojik sözlüğünü yazan Bedros Keresteciyan'a (ve yeri gelmişken son etimolojik sözlüğün yazarı Sevan Nişanyan'a ya da çok sayıda Türkçe sözlüğün yazarı Pars Tuğlacı'ya) hiç mi borcumuz yoktur? "Millî ve resmî" dilimizin gelişimine onca hizmet etmiş bu Ermeni vatandaşlarımızın hiçbirini "ecdat" olarak görmeyecek miyiz?

Bu ülkenin tarihinde harcı olan, kültürünü geliştiren, geleneklerinin oluşmasına katkısı olan insanları ecdattan saymazsak kendi tarihimizi inkâr etmiş olmaz mıyız?

Örneğin hem ilk Ermeni operası olan *Arsas*'ı hem de ilk Türk opereti olan *Arif'in Hilesi*'ni besteleyen, klasik Batı müziği tarzında piyano eserlerinin yanı sıra hem Sultan Abdülhamit için bir "Hamidiye Marşı," hem Patrik Nerses Varjabedian için bir cenaze marşı hem de Namık Kemal'in *Vatan Yahut Silistre*'si için marş besteleyen, ayrıca hem Rus Çarı II. Nikolay'ın hem de Sultan

Abdülhamit'in taltif ettiği Osmanlı Ermeni'si Dikran Çuhacıyan kimin ecdadı sayılmalıdır?

Aynı soruyu hem Ermeni nizamnamesini hem de ilk Osmanlı anayasasını (Kanuni Esasi) kaleme alanlardan biri olan Kırkor Odyan için de sormak mümkün değil mi?

Ya onun yeğeni, yani Tolstoy'un çevirmeni, *Yoldaş Pançuni* ve *Abdülhamit ve Sherlock Holmes* gibi benzersiz eserlerin yazarı, sayısız mizah dergisinin yayıncısı ve ülkenin en önde gelen mizah yazarlarından biri olduğu halde 1915'te "tehcir" edilen, mucizevi biçimde Der-Zor Çölü'nde sağ kalarak oradan 1922 İstanbul'a dönen ama 1926'da Kahire'de ölen Yervant Odyan?

Devlet geleneğimizin şaka kaldırmadığını biliyoruz ama "1915" diye bir sorunumuz varsa, bu sorun mizahçı Yervant Odyan'da mıdır yoksa onu tehcir eden karanlık zihniyette midir?

Her şey bir tarafa, "Ermeni Tehciri"nde ölen, öldürülen onca çocuğu, kadını, yaşlıyı, siyasetle hiç alakası olmamış olan sıradan masum insanı ne yapacağız? Onlara yapılanın bile hesabını sormayacak mıyız?

"1915"ın hesabını sormak neden "ecdadımıza" iftira atmak olsun? Sonuçta, hem 1915'i yapanlar hem de kurbanlar bu ülkenin insanları değil midir? Başka ülkelerde kendi vatandaşlarını katledenler için, çocukları öldürenler için kullandığımız sıfatların hiç olmazsa bir kısmını bu insanlarımızı öldürenler ya da ölüme yollayanlar için kullanamayacak mıyız?

"Bizim insanımız katiyen böyle bir şey yapmaz," diyebilir miyiz gerçekten? 6-7 Eylül Olayları'nda insanları linç edip evlerini ve dükkânlarını yağmalayanlar, Kahramanmaraş Katliamı'nda evleri basıp çoluk çocuk demeden düşman bellediklerini öldürenler, Sivas'ta insanları otele kısıtıp diri diri yakanlar uzaydan mı gelmişti? Son otuz yılda Güneydoğu'da öldürülen Kürt/Türk binlerce sivil de mi uzaylılar öldürdü?

“Müslümanlar böyle şey yapmaz,” desek inandırıcı olur mu? “Kerbela da mı gâvur işi?” diye sormazlar mı o zaman? Bir milyon cana mal olan 1980’lerdeki İran-İrak Savaşı’nda ölenler de öldürenler de aynı dinin mensubu değil miydi? Bugün komşularımızda ya da Afrika’da yaşanan vahşetin aktörleri hangi din adına hareket ettiklerini iddia ediyorlar?

Hangi dinden ya da milletten olursa olsun, canı canı değil midir?

Zaten insanlık tarihi, her dil, din, ırk ya da milletten insanın diğerlerine karşı işlediği korkunç suçlarla, katliamlarla dolu değil midir? Bir tek “biz” mi süttten çıkmış ak kaşığız? Ecdadımız yüzyıllar boyu onca ülkeyi sevgi sözcükleri ve çiçek dağıtarak mı fethetti? Tarihimize bir de kılıçtan geçirilen o “öteki”lerin gözünden hiç mi bakamayacağız?

Hem, “bizim devletimizi yönetenler tarih boyu hiç suç işlemediler” desek, buna önce kendimiz inanabilecek miyiz? 1936’da “hain” bellediği Kürt vatandaşlarını Derişim’de acımasızca katledenler, 12 Eylül rejimi sırasında 700.000’i aşkın yurttaşına işkence edenler, son otuz-kırk yılda onca faili meçhul cinayetin azmettiricileri ve kendi Kürt köylüsüne dışkı yedirdiği için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nde Türkiye’yi mahkûm ettirenler başka bir devleti mi yönetiyorlardı?

Bu zihniyete sahip devlet yöneticilerinin “hain” bellediği Ermeni vatandaşlarına –hele savaş koşullarında– neler yapmış olabileceğini hayal etmek çok mu zor?

İnsanlarımıza ve özünde insanlığa karşı işlenen “1915” ve benzeri suçların hesabını soranlar mı “ülkemize leke sürüyorlar” yoksa bu suçları işleyenler mi?

Ülkemiz bu suçların üstünü örterek, suç işleyenleri savunarak ve daha beteri başlarına gelenden kurbanların kendisini sorumlu tutarak mı dünyada saygın bir yer edi-

nir, yoksa kimin kime yaptığına bakmaksızın tüm suçların hesabını sorarsa mı?

Kaldı ki, 1915’te talimatlara karşı gelerek Ermeni yurttaşlarını “tehcir” etmeyi reddeden Osmanlı idarecileri ve Ermeni komşularını koruyan sıradan Türkler ve Müslümanlar da ecdadımız değil mi? Asıl “ecdadımız” olarak anılmayı hak edenler, örneğin, “Ben valiyim, eşkıya değilim” diyerek tehcire karşı çıkan Ankara valisi Mahzar Bey ya da “Böyle zulümlere milli mefkûre [ülkü] demek, millet için en büyük iftira ve hakarettir” diyen Halep ve Konya valisi Mehmet Celal Bey değil midir? “Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa sanki bütün insanları yaşatmıştır” ayetini bilen Müslümanlar, tehcir emrine karşı çıktıkları ya da Ermeni yurttaşlarını sakladıkları için öldürülen Lice Kaymakamı Hüseyin Nesimi Bey ve Malatya Belediye Başkanı Azizoglu Mustafa Ağa’yı rahmetle anmayacaklar mı?

Ama ya “soykırım”? 1915’te yapılanlara soykırım denebilir mi?

Mesele gerçekten bu mu hâlâ?

Toplu kıyımlar arasında hukuki ya da siyasi olarak gözetilmeye çalışılan ince ayrımların insanlığın ortak vicdanı açısından bir anlamı var mı? Amerikalı yerlilere yapılanların bugüne kadar hiçbir uluslararası mahkeme, devlet ya da kurum tarafından “soykırım” olarak kabul edilmemiş olması neyi değiştirir? Adı resmen soykırım olarak konmadı diye, koca bir kıtada koca bir ırkı ve koskoca medeniyetleri yok eden canileri tarih affedecek midir?

Hem, eğer dört ayaklı, tüylü, kuyruğu, bıyıkları olan ve “miyav miyav” diyen bir canlıyı tarif ediyorsak, “kediye kedi demek” gerekmez mi?

Devletimizin resmî tarih tezi bile 1915’te yaşananlardan söz ederken, Ermeni vatandaşlarımızın yaşadıkları yerlerden hem de savaşın ortasında ve çoluk çocuk, kadın, ihtiyar demeden zorla göç ettirildiklerini, yüz binler-

cesinin yolda "istemeyerek de olsa" öldüklerini ya da çeteler tarafından öldürüldüklerini kabul etmiyor mu? "Ermeni tehciri" sonucunda, bu ülkenin asli unsurlarından biri olan Ermeni varlığının neredeyse tamamı ülkemizden fiilen silinmedi mi? Yani kendi resmî tezimizde itiraf edilenler bile insanlarımıza ve sonuçta tüm insanlığa karşı işlenmiş yeterince ağır bir suç değil midir?

"1915"e soykırım demezsek, dedirtmezsek, örneğin "mukatele" gibi müphem, mugalatacı ve muvazenesiz adlar takarsak, hatta Yervant Özuzun'un kara ironisiyle buna "düğün bayram" dersek, sorun çözülüyor mu? Yüz yıldır çözülebildi mi?

Kaldı ki, önemli olan "1915"te yaşananlara nasıl bir ad takacağımız mıdır gerçekten?

Adını ne koyarsak koyalım, "1915"te olan bitene ırkçı milliyetçiliğin gözlüklerini çıkararak bakabilirsek, yani Halide Edib'in tabiriyle "*bu fena ve çirkin şey*"le yüzleşmeyi başarabilirsek, göreceğimizi yüreğimiz kaldıracak mı?

Asıl soru bu değil midir?